

Порівняльна характеристика правового статусу омбудсмена в Польщі і Україні

Греков І.П., к.ю.н., доц.кафедри права СумДУ

Загальна правоздатність омбудсмена, як основний елемент структури його конституційно-правового статусу, характеризує здатність омбудсмена бути носієм прав і обов'язків. Вона виступає важливою передумовою, що визначає правовий статус омбудсмена в повному обсязі і є першочерговою умовою його легітимної участі у правовідносинах.

Права і обов'язки займають центральне місце у структурі конституційно-правового статусу омбудсмена, характеризують найбільшу за обсягом частину тих відносин і зв'язків, які виникають між омбудсменом та громадянами, державою і іншими органами влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями і їх посадовими особами. Права та обов'язки являють собою юридично оформлені соціальні можливості омбудсмена, становлять міру його свободи при здійсненні ним своїх функцій, та водночас вони виступають засобами реалізації завдань, що стоять перед цим контрольно-наглядовим, правозахисним органом. Його ж обов'язки спрямовані на належне виконання омбудсменом своїх функцій. В них виражений доцільний та соціально необхідний варіант поведінки цього інституту.

Наприклад, польська модель Речника з громадянських прав побудована за «сильним» взірцем парламентського омбудсмена стосовно його компетенції та повноважень. Його статус регламентовано Конституцією Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. (ст.ст. 80, 103, 191, 208-212) [1] та Законом Республіки Польща «Про Речника Громадянських Прав», ухваленого Сеймом від 15 липня 1987 року [2]. Відповідно до ст. 80 Конституції Республіки Польща кожен має право на визначених у законі принципах звертатися до Уповноваженого з громадянських прав з проханням про допомогу у захисті своїх свобод або прав, порушених органами влади. У ст. 208 Конституції Республіки Польща зазначається, що Речник з громадянських прав стоїть на варті прав та свобод людини, визначених у Конституції, а також у інших нормативних актах. Закон Республіки Польща визначає Речника з громадянських прав як самостійний державний орган, що охороняє права і свободи громадян, встановлені Конституцією Республіки Польща та іншим законодавством.

Однією з вимог до кандидатів на посаду Речника польський законодавець висуває наявність юридичної освіти, українське законодавство у свою чергу не містить подібної вимоги, у ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [3]. Серед вимог названо високі моральні якості та досвід правозахисної діяльності. Так як правозахисну діяльність можна здійснювати на громадських засадах, без відповідної освіти, то таку вимогу не можна розглядати як тотожну юридичній освіті. Відсутність вимоги щодо наявності юридичної освіти є суттєвим упущенням законодавця, адже робота омбудсмена відбувається переважно у правовій площині, потребує знань, вмінь та навичок юридичної кваліфікації діянь, відтак, не зазначаючи таку вимогу до кандидата, законодавець свідомо допускає апріорі непрофесійний підхід Уповноваженого до вирішуваних ним завдань. В обох країнах омбудсмен користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень, але в Україні він не може бути без згоди Верховної Ради притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. У той же час польське законодавство передбачає, що Речника з громадянських прав не може бути затримано або заарештовано, окрім випадку, коли його було затримано на місці вчинення злочину, та, якщо його затримання є необхідним для забезпечення належного перебігу провадження. Про затримання негайно повідомляється Маршалок Сейму, який може розпорядитися про негайне звільнення затриманого. Тобто у Польщі недоторканність омбудсмена певним чином обмежена, що можна розглядати як запоруку більш високого ступеня відповідальності посадової особи.

У польському законодавстві поряд з парламентським Речником з громадянських прав запроваджено посаду регіональних Речників, сфера діяльності яких обмежена частиною території країни згідно адміністративно-територіальному поділу. В Україні має місце становлення інституту представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Конституції Республіки Польща передбачає наявність окремого і самостійного інституту Речника з прав дитини. Розвиток установ із захисту прав дитини розглядається як один з елементів процесу впровадження Конвенції ООН про права дитини 1989 р. [4].

Уряд Польщі, виконуючи взяті зобов'язання, почав розвивати мережу самостійних, незалежних служб із захисту прав дітей. Подібна практика є прийнятною у багатьох країнах світу. За останніми підрахунками нині утворено понад 60 омбудсменів у справах дітей. Права, функції та повноваження Речника з прав дитини у Республіці Польща визначаються Законом «Про Речника із захисту прав дитини» від 6 січня 2000 р., який розроблено на основі рекомендацій «Паризьких принципів», прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН з метою керівництва у сфері розвитку національних правозахисних установ, а також стандартів Європейської мережі омбудсменів у справах дітей (ENOC).

Речник діє в інтересах охорони прав дитини, зокрема, з питань захисту:

- 1) права на життя та охорону здоров'я;
- 2) права на виховання у сім'ї;
- 3) право на гідні соціальні умови;
- 4) право на одержання освіти;

Отже, польський Речник з прав дитини відрізняється від Речника з громадянських прав тим, що діяльність першого засновується на законодавчій основі і розвивається до представлення та захисту інтересів і прав дітей як окремої соціальної групи, тоді як традиційно діяльність уповноваженого, в основному, зводилася до розгляду індивідуальних скарг на порушення прав дітей. Єдине, що у них спільне – це контроль за визнанням, захистом прав дітей та дотриманням їх державою.

Література:

- 1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. // Dziennik Ustaw
2. Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich: z dnia 15 lipca 1987r.// Konstytucja RP i inne teksty
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 20. – Ст. 99.
4. Конвенції ООН про права дитини 1989 р.: Конвенція від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України - 1990. - № 1, стор. 205.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 16-17.